

Рецензия

на дисертационния труд на Милена Николова Славчева
"Семантични дескриптори на рефлексивни по форма глаголни структури в
съвремения български, френски и унгарски език"

Дисертационният труд на Милена Славчева има общ обем 210 с., в т.ч. 160 с. основен текст, 14 с. библиография (с над 150 заглавия) и 34 с. приложение. Посветен е на обхватна и трудна проблемна област от описанието на естествения език дори и в едноезичен план -- за което свидетелстват множеството ориентирани към нея изследвания и публикации; още по-трудна и амбициозна е задачата за изучаване на явлението в съпоставка с два други езика, един от които -- неиндоевропейски.

Несъмнена според мен е значимостта на изследването: то обхваща заслужаващо внимание подмножество от глаголната система, използва съвременен, иновационен за представянето на глаголната семантика теоретичен модел и формализъм и е сериозен принос към развитието на многоезичните ресурси с участие на българския език. Докторантката си поставя амбициозни задачи и демонстрира ясно виждане за приложимостта на работата си.

Текстът на дисертацията има ясна, логична структура. В първата глава добре са описани целите, задачите, методите и изследователските подходи. Изпълнението на всяка поставена задача е експлицитно и стегнато обобщено в заключението. Използваният модел е изнесен в края на работата, като приложение -- по този начин трите централни глави позволяват да се оценят собствените приноси на докторантката: в извеждането на езиковите обекти на изследването (втора глава), в разширението на модела с нови елементи (трета глава) и в представянето на семантично интерпретираните глаголни структури (четвърта глава).

Дисертацията започва с кратко предисловие ("Увод"), в което М. Славчева сбито представя обекта на изследване, целите на работата и конкретните задачи, използвания модел и получения в резултат на изследването продукт -- базата от знания Семинвест. Докторантката прави някои съществени уговорки, които в изследванията на естествен език почти се подразбират, но е добре да се припомнят: за размитостта на границите на езиковите категории и необходимия компромис при класификацията и за условността в употребата на лингвистичните термини. Пак тук авторката подчертава когнитивната ориентираност на работата и дадения приоритет на

семантичните параметри над морфосинтактичните; въвежда се терминът "структура", за да бъдат избегнати аналогии с глаголната "фраза" от формалния синтаксис.

Първата глава на работата е организирана в шест точки, представящи съответно основни общи аспекти на труда. Моделирането на когнитивния аспект на значението е представено с препратки към Когнитивната граматика, Граматиката на конструкциите, Лексикалната функционална граматика и Опорната фразова граматика. Централното място на лексикона в лингвистичното описание е отразено в текста, но с оглед на значимостта му в описанието на глаголната семантика според мен развитието на лексикона и подходите към структурирането му заслужават повече внимание -- тук очаквах повече информация и библиографски източници. Немотивирано е за мен въвеждането, в тази част на работата, на "специализирания термин "концепт"", за да се избегне "потенциалната многозначност на широко употребяваната дума "понятие"". Подобен аргумент може да бъде използван за заменяне на повечето родни думи с чуждици.

Корпусът от лексеми, извлечен от "Кратък компютърен граматичен речник" на Секцията за лингвистично моделиране е достатъчно голям за целите на изследването. Повече от достатъчен е и споменатият текстов корпус от 5 милиона думи. Този корпус обаче не фигурира в текста на дисертацията нито като количествена информация, нито като илюстративни примери: примерите в работата са или чужди, или конструирани. И още една бележка: вярно е, че докторантката си поставя предимно практически цели; все пак, тъй като диатезата, преходността, залога, рефлексивността са централни понятия за дисертационния труд, в тази част на работата можеше да има по-сериозна дискусия. Дори и малкото подходи и източници, които са представени, не са достатъчно коментирани.

Независимо от това, че основното описание на ЕПС е изнесено като приложение, краткото представяне на модела в първата глава несъмнено улеснява прочита. Отново сбито, но добре подредено е представянето на проблема за дефинирането на множествата семантични примитиви. Направените паралели на Семинвест с *Corelex* и *Framenet* в края на тази глава добре очертават предимствата на създадената от докторантката база данни.

Втората глава има за цел да изведе класификацията на *se-/-si* глаголите, на която на следващия етап да стъпи семантичното им моделиране; поради това представените в нея данни са ключови за цялостното успешно

изпълнение на поставените в работата цели. М. Славчева пристъпва към решаването на поставените тук задачи с много добра осведоменост за по-ранни изследвания на наши и чужди автори и след критичен преглед на предишни класификации. Тук бих препоръчала по-експлицитно представяне на съображенията, аргументите, мотивите, както и формулирането на формални критерии или тестове. Предложената класификацията е от смесен тип, като подгрупите се отделят било на синтактичен, било на семантичен признак. Заявено е, но не е обяснено решението признакът "+/-" корелат да застане на върха на йерархията. Това решение от една страна създава една много хетерогенна група "- корелат", включваща глаголи като "трудя се", "усмихвам се", "гордея се", а от друга поставя в различни групи семантично сходни глаголи като "гордея се" и "радвам се". Синтактични са критериите за отделяне на субектните и обектни рефлексиви и на деакузативите, семантични -- за извеждане на "глаголни единици, изразяващи собствено движение". Вероятно пак семантични, но не много ясни, са критериите за определяне на един или друг глагол като "абсолютивен": тук са включени и "блъскам се" ("Иван се блъска"), и "изкажа се" ("Иван се изказа"). На с. 60 е посочено, че в групата на антикаузативите, наред с т.н. "медиални" употреби (напр. "Вратата се затвори.") се включват "глаголи, изразяващи вътрешно преживяване, емоция" като "радвам се". Мотивите за това решение не са очевидни и би било добре също да се коментират. Бих искала да подчертая, че тук направените бележки се отнасят до експлицитността, маниера на изложение, без да омаловажават достойнствата на направената от докторантката класификация

Третата глава на дисертацията предлага детайлно описание на концептуалните структури и моделиращите елементи. Особено внимание заслужава предложеното от М. Славчева разширение на модела. Като се опира на принципите на ЕПС и на собствените си наблюдения върху събрания материал, авторката предлага набор от роли на участниците, групирани в три по-общи класа: Причинител (с подкласове Агенс и Ефектор), Причинен (с подкласове Пациенс и Тема) и Медиум (с подкласове Експериенцер и Повлиян). Предложените роли са добре дефинирани и илюстрирани. Връзките между участниците се осъществяват от семантичната релация (защо не "отношение?") "Ограничение" с основни подвидове "потенциаленРефлексив" и "Реципрочност". В последната част на тази глава са описани и наблюдаваните от докторантката основни типове взаимодействие между обектите и типовете събития.

В четвъртата глава е представен цялостният практически резултат на

работата -- базата от знания за семантиката на изследваните глаголи Семинвест. Тук последователно са описани и илюстрирани със схеми семантичните дескриптори на глаголните единици от всеки изведен във втората глава подтип, с пълна информация за типа събитие, участниците и релациите, които ги свързват. В отделни таблици са изброени глаголните единици от всеки подтип за българския език и еквивалентите в другите два езика на изследването.

В петата, заключителна, глава, са описани решенията на всички поставени задачи и са очертани перспективите за бъдещо развитие на модела.

В обобщение, независимо от направените бележки, повечето от които се отнасят не до качествата на изследването, а до начина на представяне на резултатите, за мен са безспорни достойнствата на работата и приносите на авторката:

- обхваната е значителна по обем литература, посветена на изследваната област; демонстрирана е много добра информираност и лингвистична грамотност;

- обработен е голям обем езиков материал; на основата на тази обработка:

- предложена е нова класификация на т.н. рефлексивни по форма структури;

- предложено е формализирано описание на изразяваните с рефлексивни структури събития чрез моделиране на концептуализацията им в събитийни рамки;

- детайлно са представени, като част от статичната периферия на събитийната рамка, възможните класове участници, атрибути, роли, асоциативни отношения между участниците;

- описани са релациите на участие -- връзката на класовете участници с динамичното ядро на събитийната рамка, както и съществените за динамичния аспект на събитието моделиращи елементи: видовете състояния, видовете преход между състояния, взаимодействията между участниците;

- построени са семантични дескриптори на изследваните глаголи и глаголни фрази, приложими за трите езика на изследването.

- Като краен продукт на работата е създадена база от знания за семантиката на езиковите обекти.

Изброените достойнства и приноси определят труда на докторантката Милена Славчева като зряло и задълбочено изследване с несъмнена приложна значимост, което не просто отговаря на изискванията за докторска дисертация, но несъмнено ги надхвърля. Поради това горещо препоръчвам на докторантката да бъде присъдена образователната и научна степен "доктор" в научната специалност 05.04.11. "Общо и сравнително езикознание -- математическа лингвистика".

27.09. 2011.

Рецензент:

доц. д-р Мария Стамболиева

Департамент "Чужди езици и
литератури", НБУ.